ULUSLARARASI İNANÇ TURİZMİ VE ESHAB-I KEHF SEMPOZYUMU

20 – 22 Eylül 2012 KAHRAMANMARAŞ

EDİTÖR

Seydihan KÜÇÜKDAĞLI
Serdar YAKAR

YAYIN KURULU

A. Turgay İMAMGİLLER
Seydihan KÜÇÜKDAĞLI
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI
Yrd. Doç. Dr. Hamza KARAOĞLAN
Ertuğrul KAZANCI
Belma GEMCİ
Ökkeş GÖKÇE

ISBN:
978-605-86188-4-8

BASKI
Öncü Basımevi
0312 384 31 20

TASARIM
Noya Medya

İLETİŞİM ADRESİ:

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
GMK Bulvarı Atatürk Parkı
Sabancı Kültür Merkezi / Kahramanmaraş
Tel: +90 344 235 15 00 - Faks: +90 344 235 15 01
iktm46@kultur.gov.tr
www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr

Birinci Basım: Ekim 2013

Bu eser İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanarak,
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı finansı ile bastırılmıştır.

"HİKÂYET-İ ASHÂB-I KEHF ve TAKYÂNÛS" ADLI YAZMA ESERİN EFSÛS ŞEHRİYLE İLİŞKİSİNE DAİR BAZI MÜLÂHAZALAR"

Doç. Dr. Mustafa Sami BAYBAL*

ÖZET

"Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs" Adlı Yazma Eserin Efsûs Şehri İle İlişkisine Dair Bazı Mülahazalar

"Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs" adlı yazma eser, Ankara Milli Kütüphanesi'nde 06.MK.Yz.A5156 numarada kayıtlı olup h. 1254 (m. 1838) tarihinde Hafız Hüseyin b. Osman tarafından kaleme alınmıştır. Nesih bir yazı stiline sahip olan bu Osmanlıca yazma eser yetmiş sekiz varaktan oluşmuş ve günümüz Türkçesine çok yakın bir dil ile yazılmıştır. Yazıldığı dönemin yazı dili, kültür düzeyi ve kitap türüne ilişkin bize bir fikir vermektedir. Yazma eserin konusu Ashâb-ı Kehf kıssasıdır. Söz konusu eserde yer yer kronolojik kopmalar dikkat çekmektedir. Eserin muhtevası incelendiğinde Ashâb-ı Kehf olayı, Efsûs şehrinde gerçekleşmiştir. Hadise anlatılırken, yukarıda zikredilen beldenin ismine satır aralarında kişi ya da olaylarla ilişkilendirilerek vurgu yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ashâb-ı Kehf, Takyânûs, Efsûs, Yemlîhâ, Yedi Uyurlar

ABSTRACT

Some Considerations upon the Relation of the Ottoman-Turkish Manuscript "Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs" to the City of Afsûs

The manuscript "Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs" is registered in the Ankara National Library under no. 06.MK.Yz.A5156. It was composed in 1254 H. / 1838 A.D. by Hafız Hüseyin b. Osman. Written in the naskh style, this Ottoman treatise is composed of 78 folios and written in a language very close to the modern Turkish. It gives us an idea about the literary language and cultural level of the period it is composed. Its subject-matter is the story of the Seven Sleepers *(Ashâb-i Kahf)*. The chronological disconnections catch one's attention in the treatise. An examination of the text shows that the story of the Seven Sleepers takes place in the city of Afsûs. When the story is narrated, the name of the aforementioned city is highlighted by relating it with some figures and events occurring in the story.

Key Words: Ashab-i Kahf, the Seven Sleepers, Takyânûs, Afsûs, Yamliha,

Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi - msbaybal@selcuk.edu.tr

I- GİRİŞ

Dinî kıssalar ile ilgilenenlerin pek yabancı olmadıkları bir konu da "Ashab-ı Kehf" kıssasıdır. Söz konusu kıssa hakkında günümüze gelinceye kadar pek çok şey söylenmiş; gerek ülkemizde, gerekse doğuda ve batıda çok sayıda ilmî çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında "Ashab-ı Kehf" kıssasını anlatan birtakım yazma eserler de dikkatimizi çekmektedir. İşte bunlardan biri tebliğimize konu olan ve "Hikâyet-i Ashab-ı Kehf ve Takyânûs" adını taşıyan yazma eserdir.

Bilindiği gibi ilk insan ve ilk peygamber Âdem aleyhisselâmın yaratılışından beri imanla-küfür mücadele halindedir. Bu durum, kıyâmete kadar böylece sürüp gidecektir. İki zıt kutbun mücadelesi zaman zaman alevlenmiş ve en çetin hâlini almıştır. Gelmiş geçmiş bütün peygamberler iman-küfür mücadelesinin belirgin örneklerini vermişlerdir. Dolayısıyla "Ashab-ı Kehf" hâdisesi aslında imanla-küfrün mücadelesinin hikâyesidir.

"Ashab-ı Kehf" kıssasının özünü oluşturan ve ölümden sonra dirilişin bir örneği olmak üzere çok uzun bir süre mağarada uyuyup yeniden uyanma olayı, Kur'an'da zikredilmesinin[1] (Ersöz, 2001: 466) yanı sıra İslâm'ın dışındaki diğer bazı dinlerde ve çeşitli efsanelerde de yer almaktadır (Guidi, 1979-80: 428-430). Örneğin, Hint kutsal metinlerinden Mahabbarata'da yedi kişinin, peşlerinde bir de köpek olduğu halde riyazet için dünyaya ve krallığa yüz çevirdikleri nakledilmektedir (Leclercq, 1907: 1257). Yahudiliğin sözlü dinî edebiyatını oluşturan Talmud'da ise Honi ha-Me'aggel adlı şahsın yetmiş yıl, Abimelek'in altmış altı yıl uykudan sonra uyandıkları hikâye edilmektedir (Guidi, 1979-80: 429-430; Ruth-Cecil, 1972-78: 964-965). Ashâb-ı Kehf kıssası ana hatlarıyla "Efesin yedi uyurları" adıyla Hıristiyanlık'ta da karşımıza çıkmakta ve İmparator II. Theodosius (401-450)'un saltanatının otuz sekizinci yılında Efes şehrine yakın bir mağarada hiç bozulmamış bazı cesetlerin bulunması hâdisesine dayanmaktadır (Leclercq, 1907: 1254; Massignon, ts.: 121 vd.; Massignon, 1927: 121 vd.; Jourdan, 1983: 40; Yitik, 2001: 29;

** Yukarıdaki tebliğ başlığımızda adını zikrettiğimiz yazma eserle ilgili olarak, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Türk İslâm Sanatları Bilim Dalı'ndan ("Hikayat-ı -Bu kelime yanlış okunmuştur; doğrusu "Hikâyet-i" olacaktır.- Ashâb-ı Kehf ve Takyanus" Adlı Yazma Eserin Latin Harfleri ile Yazılışı ve Ashâb-ı Kehf Hakkında Bilgi, Konya 2010) başlıklı bir yüksek lisans semineri Sümeyye Yüzücü tarafından yapılmıştır.*

1 Ashâb-ı Kehf kıssasının anlatıldığı Kur'ân-ı Kerîm'in on sekizinci sûresine, bu kıssanın önemi dolayısıyla "Kehf" adı verilmiştir. Sûrenin 9-26. âyetlerinde bildirildiğine göre, putperest bir kavmin içinde Allah'ın varlığına ve birliğine inanan birkaç genç bu inançlarını açıkça dile getirip putperestliğe karşı çıkmış, taşlanarak öldürülmekten veya zorla din değiştirmekten kurtulmak için mağaraya sığınmışlardır. Yanlarındaki köpekleriyle birlikte orada derin bir uykuya dalan gençler muhtemelen 309 yıl sonra uyanmışlardır. Bu süre Kur'ân-ı Kerîm'de, "Onlar mağaralarında 300 yıl kaldılar, dokuz da ilâve ettiler" şeklinde belirtilmektedir. 300 yıla 9 ilâvesi, şemsî takvimle belirtilen sürenin kamerî takvime göre ifadesi olmalıdır. Müfessirlerden bazıları, bu âyetteki ifadenin meseleyi aralarında tartışan grupların sözü olduğu görüşünü benimsemekte, gerçek süreyi sadece Allah'ın bilebileceğini bildiren âyetin de bunu gösterdiğini söylemektedir.

Aras, 2008: 87-93; Sümer, 1989: 23-24). Ayrıca İmparator Decius (Dakyanus/249-251) [2] (Yıldırım, 1996: 98; Sel & Kınran, 2004: 84, 90, 92-93, 96, 108; Aydın, 2010: 337) zamanında ve Hıristiyan kaynaklarına göre Efes'te cereyan eden (Leclercq, 1907: 1254) Hıristiyanlık'taki yedi uyurlar kıssasını ilk defa Süryânîler'in naklettiği, kıssanın ana hedefi olan ölüm sonrası dirilişin IV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Süryânîler arasında tartışıldığı göz önünde bulundurularak Hıristiyanlık'taki bu hâdisenin Doğu menşeli olduğu da iddia edilmektedir (Guidi, 1979-80: 430). Mağaradaki kalış süreleri ve kalanların isimleri ile ilgili ufak farklılıklara rağmen Hıristiyan kültüründe yer alan "Yedi Uyurlar" hikâyesi ile İslâm'daki "Ashâb-ı Kehf" kıssasının ortak noktası, zalim yöneticinin zulmü karşısında imanından taviz vermeyenlerin Allah tarafından himaye edilişi ve insanoğlunun ölümünden sonra yeniden dirileceği gerçeğidir (Aras, 2008: 93).

II- "HİKÂYET-İ ASHÂB-I KEHF ve TAKYÂNÛS" ADLI YAZMA ESERİN MUHTEVASI VE EFSÛS BELDESİ

Söz konusu yazma eser Ankara Milli Kütüphane'de mevcut olup 06.MK.Yz.A5156 numarada kayıtlıdır. Ebrulu bir kapağı vardır Hicrî 1254 (Milâdî 1838) tarihinde Hafız Hüseyin b. Osman tarafından yazılmıştır. Nesih bir yazı stiline sahip olan bu Osmanlıca yazma eser yetmiş sekiz varaktan oluşmaktadır. Günümüz Türkçesine çok yakın bir dil ile yazılmıştır. Eserin son sayfasında yazdıranın ismi ve dua cümleleri yer almaktadır.[3] (Hüseyin b. Osman, 1838: 156a)

"Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs" başlığını taşıyan yazma eser yazıldığı dönemin yazı dili, kültür düzeyi ve kitap türüne ilişkin bize bir fikir vermektedir. Yazma eserin konusu Ashâb-ı Kehf kıssasıdır. Yukarıda zikrettiğimiz dönemde Osmanlıların Ashâb-ı Kehf olayını nasıl bildiği ve sahiplendiği noktasında da bizlere birtakım ipuçları sunmaktadır.

Yazma eserde yer yer kronolojik kopmalar dikkat çekmektedir. Bu esere göre hâdise Efsûs[4] (El Bağdâdî, ts.: 231; Sümer, 1989: 32; Alparslan, 2012: 85-101; Özkarcı, 2001: 153-170; Umar, 1993: 23; Taşdemir, 1995: 1) şehrinde geçmektedir. Zira sözünü ettiğimiz belde, bu çalışmanın üç-beş yerinde hikâye anlatılırken kişi ya da olaylarla ilişkilendirilerek zikredilmiştir

2 Decius 249-251 yılları arasında imparatorluk yaptı. İmparatorluğun manevî bütünlüğünü, geleneksel Romen inancı etrafında sağlamaya çalıştığından, hıristiyanlara karşı sistematik hareketini başlatan o oldu (Ocak 250'de). Hıristiyanlık'tan dönenlere "lebellus" denilen bir belge verdirip mükâfatlandırıyordu. Dönenler kadar, din uğrunda ölenler de oldu. Efes şehrindeki "yedi uyurlar"ın da onun dönemine rastladığı söylenir. İşkence korkunç, fakat kısa oldu. İmparator 251'de Gotlar tarafından mağlup edilip öldürüldü."

3 ... ketebehü'l-hakîru'l-mu'terif bi'l-aczi ve't-taksîri hâfız Hüseyn ibn Osman a'fâ anhüma okuyânı dekleyânı yazdurânı yâzanı rahmetinle yârlığa kîl ya ganî. Bu kitabı yazdırmaya sebep olan düğmeci Mustafa ağânın vücûduna sıhhat ve âfiyet ve ömrüne berekât geçmişlerine ğarka-i ğarîk rahmet eyleye. Âmin ya mü'în.

(Hüseyin b. Osman, 1838: 35b, 66a, 110a, 138a, 148a).

İrdelemeye çalıştığımız yazma eser, Ashâb-ı Kehf kıssasının Hz. İsa döneminden önce gerçekleştiğini vurgulamıştır[5] (Hüseyin b. Osman, 1838: 69b). Dönemin kralı olan Takyânûs, çoban iken bulduğu hazine ile krallığını ilân etmiş ve ilâhlık iddiasında bulunmuştur (Hüseyin b. Osman, 1838: 43b). Hikâyenin devamında Takyânûs'un en yakın yardımcılarının[6] (Hüseyin b. Osman, 1838: 46a) onun acizliğini görmesi ve ona tapmaktan vazgeçip kendi akıllarıyla Allah'ı bulmaları (Hüseyin b. Osman, 1838: 62a-63b) hâdisesi izah edilmiştir. Çok ilginçtir ki yazarın belirttiğine göre Takyânûs'un bu yardımcıları tedbir alabilmek için bir yemek davetinde bir araya gelmişler; gerçek rablerinin Allah, Takyânûs'un ise mahlûk olduğuna vurgu yapmışlar ve ayağa kalkıp cân-ı dilden ve gönülden "Lâilahe illâllah Muhammedün Rasûlullah" demişlerdir (Hüseyin b. Osman, 1838: 60a-61b-62a-63b). Her şey açığa çıktığında ise korku içinde bir mağaraya sığınmak zorunda kalan altı kahraman, bir çoban ve köpeği bu mağarada üç yüz dokuz yıl uyuyakalmışlardır [7] (Hüseyin b. Osman, 1838: 97b-98a-99b). Uyandıklarında ise kahramanlardan Yemlîhâ'nın ekmek almak için şehre inmesi (Hüseyin b. Osman, 1838: 107b-108a) ve Takyânûs devrinin parasını fırıncıya uzatmasıyla (Hüseyin b. Osman, 1838: 112a-113b-114a-115b-116a) hikâyeleri öğrenilmiştir. Yemlîhâ şehrin önüne geldiğinde kapısı üzerinde lâ ilâhe illâllah Îsâ ruhullâh" ibaresini (Hüseyin b. Osman, 1838: 109b) görmüş; şehrin adını sorduğunda "Efsûs", bu şehrin şehriyârı kim dediğinde "Enkânus" cevabını (Hüseyin b. Osman, 1838: 109b-110a) almıştır. Dolayısıyla yazar, Ashâb-ı Kehf'in Hz. İsâ'dan sonra uyandıklarını söylemektedir. Yine Efsûs şehri halkına söz konusu hikâye âşikâr olunca da uyudukları mağaranın üzerine bir yapı inşa etmek istediklerinden (Hüseyin b. Osman, 1838: 147b-148a) bahsetmektedir. Ancak eserde şehrin, biri kâfir diğeri Müslüman olmak üzere iki beyinden (Hüseyin b. Osman, 1838: 116a,148a) söz edilmekte; kâfir olan beyin kilise,

4 Anadolu'da Ashâb-ı Kehf'in uyuduğu iddia edilen mağaralardan biri de Afşin'de bulunmaktadır. Özellikle Roma döneminden itibaren önemli bir yerleşim merkezi olan şehrin adı, Bizans kaynaklarında Arabissos veya Arabsus, Arapça eserlerde Efsus ya da Ufsus şeklinde geçmektedir. Yakın zamana kadar Arabissos'dan bozma Yarpuz adını taşıyordu. Afşin ismi Roma, Bizans ve Anadolu Selçuklu dönemlerinde kullanılmıştır. Muhtemelen Selçukluların son dönemlerinde de Efsus adıyla tanınmaya başlamıştır.

5 Yazarın işaret ettiği dönemle ilgili vurgu şu satırlarla geçmektedir: "...Ashâb-ı Kehf dahi akılları ile teşhîs idüb Hak Teâlâ Hazretlerini buldular ve îmân getirdiler ve bunların ahvâli Zekeriyya ve Îsâ Aleyhisselâmdan dahî evvel idi ve hem bu altı kişiler peygamber zâdeler idi..."

6 Hükümdar Takyânûs'a en yakın olan yardımcılarının adlarını yazma eserde geçtiği şekliyle şöyle sıralayabiliriz: Yemlîhâ, Mekselînâ, Mislînâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş.

7 Yukarıda izah ettiğimiz bu gerçek, yazma eserde şu şekilde yer almaktadır: "...Bu civânlar bu mağarada üçyüz dokuz yıl uyuyub kaldılar. Âhir Takyânûs yüz karasıyla dünyadan cehenneme gitti. Birisi dahî geldi yirmi yıl padişah oldu, ôl dahi gitti bir dahî geldi nîce padişahlar gelüb gittiler tâki ikiyüz kırk yıldan sonra Yunânîler eline düştü ikiyüz elli altı yıla varınca elli altı adam eline girdi tâ Hazret-i Îsâ aleyhisselâm zuhûr eyledi halkı dalâletten tarîk-ı hidâyete da'vet eyledi ve yine göklere urûc eyledi..."

Müslüman olan beyin ise cami inşa ettirmek istemesine (Hüseyin b. Osman, 1838: 148a-149b) işaret edilmektedir. Bu ifade şekli yazarın her iki inancı ve zamanı birbirine sanki karıştırdığını göstermektedir. Zaten hikâye de, dünyadan beklentileri kalmayan bu zahit kahramanların Allah'a kavuşma isteklerinin kabul edilmesiyle birlikte ölümlerinden sonra üzerlerine bir yapı inşa edilmesi ile son bulmaktadır. Ayrıca Ashâb-ı Kehf'in ulusu sayılan Yemlîhâ'nın mağarada uyanıp arkadaşlarından izin isteyerek ekmek bulma ümidiyle şehre inmesiyle birlikte hem kendisini hem de karşılaştığı insanları hayretler içerisinde bırakacak birtakım olaylar zinciri yazma eserde geniş bir şekilde anlatılmıştır. Bütün bu anlatımların içerisinde bizim dikkatimizi çeken şeylerden birisi de, Takyânûs'tan üç yüz dokuz yıl sonraki o beldenin Hz. İsa'ya inanan padişahının Yemlîhâ'ya hitaben söylediği şu sözdür: "Ey civânmert senin dediğin zamandan bu zamana gelince tarih Hak Teâlâ Îsâ peygamber aleyhisselâma bildirmiştir. Şimdi tamam ol zamandan beri üç yüz dokuz yıldır sizin kıssanızı İncil'de okumuşuzdur..." (Hüseyin b. Osman, 1838: 124a-125b) Bu bağlamda bazı kaynaklarda geçen, "Ashab-ı Kehf'in mağarada uykuya yatmadan önceki zamanları, Hz. İsa Peygamber olarak gönderilmeden önce vukû bulmuştur. Uykudan uyanmaları ise Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında cereyan etmiştir.." (Aşık, 1981: 27) şeklindeki görüş üzerinde de etraflıca düşünülmelidir. Ayrıca bir başka görüşe göre, tevhîd mücadelesine bağlı olarak ortaya çıkan Ashâb-ı Kehf olayı milâdî I. asrın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Yani bu olay puta tapanların tevhîde bağlı hareket edenlere baskısından ibarettir. Böyle olunca da Hz. İsa'dan hemen sonra olması gerekir (Alparslan, 2012: 7).

SONUÇ YERİNE

Ashâb-ı Kehf kıssası asırlardır en çok tartışılan konulardan biridir. Bu olayın insanlık tarihi içerisinde birçok dönemde ve coğrafyada gerçekleştiğine ilişkin sayısız iddia ve görüş ortaya atılmıştır. Ancak bu iddia edilen dönemlerden ve coğrafyalardan günümüze ileri sürülen iddiayı kesinleştirecek bir kanıt bulunmamaktadır. Daha çok Ashab-ı Kehf'in uyuduğu söylenen mağaraların yakınlarında sonraki dönemlerde yapılmış ve Ashâb-ı Kehf isimlerinin verildiği yapılar bulunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu kıssa bir kült hâlini almış, değişik dinlere mensup insanlar tarafından kabul görmüştür. Ashâb-ı Kehf kıssasının bugün de kabul görmesi, hikâyenin dinî bir menkıbe olmasının yanında, merak uyandıran ve kesin olarak açıklanmayan noktalarının bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Kur'an'da yer alan Kehf suresinde olay anlatılırken mağaranın yeri bildirilmemekte, ancak konumunun kuzey-güney istikametinde olduğu ifade edilmektedir (el-Kehf: 18/17). Olayın ne zaman gerçekleştiği ve gençlerin adları hakkında da bilgi vermemektedir. Kur'ân-ı Kerîm Ashâb-ı Kehf'in sayısı

hakkında ihtilâf olduğunu bildirmekte, bu hususta ki tahminleri "Karanlığa taş atma" diye nitelendirmektedir (el-Kehf: 18/22). Hadis kaynaklarında zikredilmeyen Ashâb-ı Kehf kıssası, tarih ve tefsir kitaplarında çeşitli rivayetler şeklinde geniş olarak nakledilmiş olup bu rivayetler ana hatlarıyla Hıristiyan kaynaklarında yer alan tasvirlere uymaktadır.

İşte tebliğimizde irdelemeye çalıştığımız "Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs" başlıklı Osmanlıca yazma eserde Ashâb-ı Kehf kıssası, dinî hikâye olarak anlatılmış ve toplum konu hakkında bilgilendirilmiştir. Dolayısıyla bize göre Müslüman bir toplum olan Osmanlı'nın inandığı değerlerle Kur'ân'da yer alan Ashâb-ı Kehf kıssasının nasıl ilişkilendirilebileceği ve bu kıssadan nasıl bir ders çıkarılabileceği hususunda, çeşitli kaynaklardan nakledilenlerden hareketle bir mukayese yapma amacı güdülmüştür. Yazma eserde bu olay nakledilirken, pek çok Ashâb-ı Kehf hikâyesinin anlatımında karşımıza çıkan ortak muhteva, ayrıntılardaki ufak tefek farklılıkların dışında dikkatimizi çekmektedir. XIX. asrın ilk yarısında kaleme alınan yazma eser, o dönemin yazı dili, üslûbu ve kültürüyle alâkalı bir fikir vermesinin yanında daha önce de ifade ettiğimiz gibi yer yer kronolojik kopmaları da bünyesinde barındırmaktadır.

Kıssanın geçtiği yerle ilgili olarak çeşitli rivayetler mevcut ise de bizim bu yazma eserde en çok dikkatimizi çeken şeylerden biri, söz konusu olayın Efsûs'ta geçtiğine dair birçok yerde vurgu yapılmasıdır. Bu da, Ashâb-ı Kehf kıssasının gerçekleştiği beldenin Efsûs olduğuna ilişkin birtakım iddiaların boş olmadığı ve mutlaka hesaba katılması gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Ashâb-ı Kehf hâdisesini XIX. yüzyıl anlayışıyla bizlere aktaran "Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs" adlı yazma eserin konuya ilişkin çalışmalara az ya da çok bir katkı sağlayabileceği düşüncesini taşıyoruz.

Son olarak bir hususa daha vurgu yapmak istiyoruz. Yahudilik'te ve özellikle Hıristiyanlık'ta var olduğu ve İslâm'ın kutsal kitabı Kur'ân'da özlü olarak genel bir çerçevede tekrarlandığı anlaşılan Ashâb-ı Kehf olayıyla inananlara verilen mesaj, ana hatlarıyla, iman-küfür mücadelesinin insanlık tarihi boyunca süregeldiği, Allah'a teslim olanların ve gönülden bağlananların her dönemde çeşitli baskılara ve zulümlere maruz kalmalarına rağmen bâtılın hakka asla üstün gelemediği, samimiyetle iman edip inançlarının gereğini yerine getirenleri Allah'ın mutlaka selâmete çıkardığı ve nihayet her şeyi yoktan yaratan Allah'ın insanları yıllarca uyuttuktan sonra yeniden diriltmeye muktedir olduğudur.

KAYNAKÇA

Alparslan, Yaşar, *Eshâb-ı Kehf,* Kahramanmaraş 2012.

Aras, Ahmet, "Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi,* Konya 2008, sy. 6, s. 87-93.

Aşık, Hüseyin, *Ashab-ı Kehf Mağara Arkadaşları,* İstanbul 1981.

Aydın, Mahmut, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi,* İstanbul 2010.

El-Bağdâdî, Şihâbüddîn Ebî Abdillah Yâkut b. Abdillah el-Hamevî er-Rûmî, *Mu'cemü'l-Büldân,* Beyrut ts., I, 231.

Ersöz, İsmet, "Ashâb-ı Kehf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2001, III, 466.

Guidi, I., "Seven Sleepers", *Encyclopaedia of Religion and Ethics* (ERE), Edinburgh 1979-80, XI, 428-430.

Hıristiyanlık Tarihi, Çev: Sibel Sel - Levent Kınran, İstanbul 2004.

Hüseyin b. Osman, *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs,* Ankara Milli Kütüphane, 06. MK.Yz.A 5156.

Jourdan, François, *La Tradition des Sept Dormants,* Paris 1983.

Leclercq, H. "Sept Dormants d' Éphèse", *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie* (DACL), Paris 1907, XV/1, 1251-1262.

Massignon, Louis, *Opera Minora,* Lübnan ts.

_____, *Revue des Etudes Islamiques,* Paris 1927.

Özkarcı, Mehmet, "Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi (Bildiriler-II),* Konya 2001, s. 153-170.

Ruth-Cecil (ed.), "Honi ha-Me'aggel", *Encyclopaedia Judaica (Ejd.),* Jerusalem 1972-78, VIII, 964-965.

Sümer, Faruk, *Eshâbü'l-Kehf,* İstanbul 1989.

Taşdemir, Mehmet, "Elbistan", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* İstanbul 1995, XI, 1-3.

Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar,* İstanbul 1993.

Yıldırım Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık,* İzmir 1996.

Yitik, Ali İhsan, *Hz. Meryem ve Efes,* İzmir 2001.